

Прикарпаття, Волини и Закарпаття (раннеславянский и древнерусский периоды). – К.: Наук. думка, 1990. – С. 146–147. 34. Терський С.В. Городище Монастирище поблизу Грицеволі // Зоря комунізму. – м. Радехів, Львівська обл. – 1988. – 12 червня. 35. Терський С.В. Обстеження городищ княжої доби на Волині в 1986–1991 роках // Наукові записки Львівського історичного музею. – Львів, 1993. – Вип. 1. – С. 41–67. 36. Терський С.В. Археологія доби Галицько-Волинської держави. – Львів: Ін-т українознав. НАН України, 2002. – 108 с. 37. Терський С.В. Садиба вельможі в околиному городі княжого Володимира // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Т. 244. Праці археологічної комісії. – Львів, 2002. – С. 645–662. 38. Терський С.В. Пересопниця: Краєзнавчий нарис. – Рівне: Азалія, 2003. – 160 с. 39. Терський С.В. Військово-стратегічний шлях Володимир – Тербовля та його роль у формуванні Галицько-Волинської держави. Спроба реконструкції на місцевості // Вісн. Нац. ун-ту “Львівська політехніка” “Держава та армія”. – 2004. – № 502. – С. 18–24. 40. Терський С. В. Лучеськ X–XV ст. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2006. – 252 с. 41. Шеломенцев-Терський В.С. Исследования в зоне мелиорации на р. Стырь // Археол. откр. 1985 г. – М.: Наука, 1987. – С. 437–438. 42. Шеломенцев-Терський С.В. Древнерусский Перемель // Задачи советской археологии в свете решений XXVII съезда КПСС: Тез. докл. Всесоюз. конф. – Суздаль, 1987. – М.: Наука, 1987. – С. 283. 43. Шеломенцев-Терський С.В. Перемільська волость XI–XIII ст. // VII Подільська історико-краєзнавча конференція (секція археології): Тези доп. – Кам’янець-Подільський, 1987. – С. 53–54. 44. Sunkalowski A. Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego. – Warszawa, 1961. – 265 s., XXXI tabl. 45. Die Slawen in Deutschland. – Berlin, 1970. – Abb. 113. 46. Kiersnowska Teresa. Czersk w XIII i XIV wieku. Ośrodek władzy książęcej na południowym Mazowszu. – Warszawa, 1986. – 244 s. 47. Peremil // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – T. 4. – Warszawa, 1883. – S. 807. 48. Wachowski K. Chronologia i funkcja t. zv. szpil pierścieniowatych w swietle znalezisk na ostrowku w Opolu // Archeologia Polski. – T. 22. – 1977. – S. 446–454. 49. Wolff J. Kniazowie Litewsko-ruscy od konca czternastego wieku. – Warszawa, 1895.

УДК 94(477)“09”+355.4

А.В. Білецький

Технологічний коледж державного вищого навчального закладу
“Національний лісотехнічний університет України”

ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ КНЯЗЯ СВЯТОСЛАВА ХОРОБРОГО В ОЦІНЦІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

© Білецький А.В., 2007

Оцінюється діяльність князя Святослава Хороброго М.С. Грушевським. Головна проблема полягає в неоднозначності оцінок діяльності цього князя. Оцінювання будь-якого періоду діяльності коливається від критики до схвалення. Причина цієї неоднозначності полягає в тому, що відсутній оцінний ідеологічний мотив.

This article deals with the evaluation of the prince Sviatoslav the Brave’s activity made by M.S. Hrushevskuy. The main problem consists in the controversy of his evaluation. Thus, any period of the prince’s activity varies from criticism to approval. The reason of such controversy lies in the absence of ideological motives.

Історіографія, присвячена діяльності князя Святослава Ігоровича Хороброго, є доволі поширеною. Таким самим є діапазон оцінок діяльності цього князя. Він коливається від позитивних оцінок до повного несприйняття. Позитивно діяльність князя оцінюють Шекера І.М. [12, с. 43], Мавродін В.В. [13, с. 135], а також Сахаров А.М. Так, Сахаров А.М. оцінює князя Святослава не тільки як видатного військового діяча, а й як успішного дипломата, хоча визнає, що його військова

кампанія на Балканах закінчилася невдачею [10, с. 197]. Найяскравішим представником табору істориків, які негативно оцінюють князя Святослава, є М.Ю. Брайчевський [11, с. 102].

Безумовно, особливе місце в історіографії взагалі і в українській зокрема, займає М.С. Грушевський. У науковій спадщині М. Грушевського, зокрема в його фундаментальній “Історії України-Руси” подано характеристику князя Святослава, яка вписується у загальноприйняті уявлення істориків про діяльність цього правителя. Вже у вступі до розділу, присвяченого періоду правління князя Святослава Хороброго, читаємо: “...Святослав належить до найбільш виразних і характеристичних фігур між давніми руськими князями. Се щоб так сказати, тахітум дружинності між київськими князями. Роля князя – правителя, голови держави зовсім сходить на другий план перед воєвничим ватажком. Се чистий запорожець на київському столі...” [1, с. 458]. По суті ця характеристика є лейтмотивом в подальшій оцінці військової діяльності, зокрема і державницької, Святослава Хороброго загалом. Необхідно відзначити, що як і у вступі, так і в самому розділі під назвою “Часи Святослава”, очевидна неоднозначність в оцінці його діяльності: з одного боку, Святослав є найбільш виразною і характеристичною фігурою між давніми руськими князями, що підтверджується коментарем самого Грушевського до Лева Диякона [2, 100], який подає опис зовнішності, що є єдиним портретом з-поміж усіх князів Київської доби; з другого, – роль правителя голови держави зовсім сходить на другий план перед воєвничим ватажком. Забігаючи наперед, можна сказати, що тут очевидна недооцінка М. Грушевським князя Святослава як правителя, у військовій діяльності якого він не бачить певної державницької стратегії. Заради справедливості, варто відзначити, що історик не пристає до літописної традиції, позиція якої щодо князя Святослава зводилась до тези: “Ти, княже, чужої землі шукаєш і блюдеш, а своєї лишився” [6, с. 110], резонно звертаючи увагу на брак джерел. Враховуючи ці джерела, Грушевський поділяє правління і військову діяльність Святослава Ігоровича на два періоди: це “східні війни” “і Балканська кампанія”. Вже при вивченні східних воєн князя Святослава історик зіткнувся з браком джерел, адже в руських літописах цим походам присвячено не більше двох невеликих абзаців. Не набагато більше відомостей і в арабських авторів (йдеться про повідомлення ібн Хаукаля про зруйнування Булгара, Буртасів і Хозарії), вивчення ж джерел з історії Хозарського каганату 100 років тому знаходилось в зародковому стані. Безумовно, з такою джерельною базою визначити причини і цілі походів, а також дати їм об’єктивну оцінку є важко. Більше того, існує проблема об’єктивності самих джерел. Вже, вивчаючи початок самих східних походів, Грушевський, як і інші дослідники, звертає увагу на окремі згадки в “Повісті временних літ” про два походи Святослава на в’ятичів. Розглядаючи цю проблему, М. Грушевський вступає в полеміку з Шахматовим А.А. [1. 460]. Зміст цієї проблеми і полеміки полягає в тому, чи взагалі ходив Святослав на Оку. Оскільки на думку Шахматова [3. 118–189], ніяких в’ятичів в X ст. на річці Ока не було. Він доходить висновку, що перша згадка про в’ятичів під 972 роком (964 р.), є пізнішою вставкою. Своєю чергою, М. Грушевський, погоджуючись, що текст літопису дійшов до нас в дещо переробленому вигляді, несміливо припускає [9.9], що в’ятичі все-таки в X ст. перебували на річці Ока. У своїй статті «До питання про розселення В’ятичів», Грушевський, посилаючись на дослідження Якобія і Спіцина, говорить про сумніви щодо належності до слов’ян поселень на середній течії Оки. Згадані вчення навіть висловлюють думку, що самі в’ятичі є фінського походження [9, с. 67]. Отже, на його думку, “...походи Святослава на середню Волгу натурально потягнули за собою тісніше прилучення до держави тамошніх земель не тільки самих в’ятичів: зміцненне руської зверхності в фінських землях Оки і середньої Волги” [1, с. 460]. Необхідно відзначити, що питання про розселення в’ятичів, як і походи Святослава на Оку, на сьогоднішній день залишається відкритим. Адже той факт, що Святослав ходив на Волзьку Булгарію ще не підтверджує, що він туди йшов через Оку, оскільки ні археологічних даних [10, с. 75, 124 – 125], ні письмових джерел (окрім вже згаданого сумнівного походження абзацу під 964 роком в “Повісті временних літ”) про присутність великих князів київських в згаданому регіоні немає. У цю ж саму Волзьку Булгарію Святослав міг піднятися по річці Волзі, аніж іти непрохідними болотами і лісами Волго-Окського межиріччя. Тим більше Булгарія ніякого стратегічного інтересу, крім звичайного грабунку, не становила, що і підтверджують наведені Грушевським арабські джерела [2, с. 90–92]. На відміну від Хозарії, яка

була головною ціллю походу київського князя, М. Грушевський не визначає чітко цілей походу на хозар. З одного боку, він визнає геополітичну необхідність цієї війни, що дала можливість приєднати в'ятичів і поширити територію Київської держави на все узбережжя Азовського моря, а з другого, – говорить, що “головним і безпосереднім мотивом зіставалась мабуть все таки багата здобич в торговельних містах булгарських, бургаських і хозарських” [1, с. 463].

Необхідно зазначити, що, незважаючи на абсолютний успіх цих походів, М.С. Грушевський дає їм негативну оцінку, говорячи про “дуже шкідні для руської торгівлі наслідки” [1, с. 464], причому, не дотримуючись жодної логіки, одночасно покладаючись на арабські джерела [2, с. 91], говорить про інші причини занепаду торгівлі, головною з яких є занепад торгівлі в закаспійському Ховаресмі. Для обґрунтування своєї оцінки, Грушевський підтримує теорію про Хозарію як про “забороло Європи проти турецьких орд” [1, с. 464], маючи на увазі під турецькими ордами печенігів. Але, очевидно, згадавши власні коментарі до Константина Порфіродного [2, с. 75–76], де він сам стверджує, що печеніги з кінця IX ст. до середини X ст. розселились до Дунаю (Святослав зруйнував Хозарський каганат в 965 році), тут же додає, що “се забороло мало що значило”. Більше того, як ми бачимо, затримувати печенігів цей каганат і не збирався, якраз ставши причиною їхньої появи на Придніпров'ї. Дивно, що Грушевський в своїй оцінці уникає аналізу факту, про який сам нас повідомляє: що так званий пограбунок Волзької Булгарії не мав таких фатальних наслідків, як для Хозарського каганату. Тобто, висвітлюючи результат, він обходить по суті справжні причини цього походу, уникаючи аналізу таких різних наслідків війни для цих двох держав. Варто додати до вже сказаного, що аналогічної оцінки князя Святослава дотримувався М.Ю. Брайчевський. Князь, на його думку, «не виявляв інтереси до державних прав, а скоріше мав нахил до воєнних авантур» [11, с. 100]. Зокрема, Брайчевський вже більше схиляється до негативної оцінки східних походів Святослава, говорячи про «провал східної політики, що спровокувала печенізьку навалу і спричинилася до втрати надчорноморських земель» [11, с. 102].

Велике значення Грушевський надає Балканській кампанії Святослава, цілком резонно зазначаючи, що вона “варта уваги супроти тих великих змін в життю Руської держави, які могла б принести, якби пішла щасливо” [1, с. 466]. Успіх, на його думку, полягав, як мінімум, в тому, щоб приєднати до Русі усе південне слов'янство. Тому твердження деяких істориків, зокрема Сахарова А.М., про те, що нібито Грушевський оцінював балканську політику Святослава як візантійського найманця, є надто завуженим [4, с. 55].

У висвітленні цих подій М.С. Грушевський надає перевагу візантійським джерелам, вважаючи їх більш об'єктивними. На його думку, єдиним, що заслуговує на увагу в руських джерелах, – це текст договору між Святославом і Іоаном Цимісієм, поданий в “Повісті временних літ” [6, с. 118–121]. Заради цього він вступає в полеміку з тими вченими, які вважають цей договір фальсифікатом, оскільки він суперечить опису ходу подій у цьому літописі. Безумовно, можна погодитись з Грушевським, що напевно твори Льва Диякона, який був сучасником цих подій, і Скілиці займають важливе місце у вивченні Балканської кампанії князя Святослава. Але вважати їх за об'єктивне джерело було б надто необачно, враховуючи їхню ворожу позицію щодо київського князя, аналогічно, як і “Повість временних літ”, яка нібито, на думку вченого, приписує надмірні успіхи князю Святославу в цій війні. Таке враження, що Грушевський забуває, що автор “Повісті” з ідеологічної точки зору вороже настроєний щодо Святослава, через те, що цей є язичником [6, с. 99–101]. Тобто він не враховує, що вивчати цей відрізок діяльності Святослава доводиться по суті з ворожих джерел. Інакше кажучи, як уже згадувалось, існує проблема об'єктивності джерел.

Необхідно відзначити, що під час описання цих подій Грушевський дотримується періодизації, поданої в “Повісті временних літ”. Він ділить Балканську кампанію на два етапи. Оскільки такий поділ, крім літопису, підтверджується і Скілицею. Хоча, на думку вченого, цей поділ відсутній у Льва Диякона. Перший етап пов'язаний з успішним і швидким завоюванням Болгарії. Подальший розвиток подій перериває звістка про напад печенігів на Київ. У цьому випадку Грушевський переповідає нам літописне повідомлення про повернення Святослава в Київ, абсолютно ігноруючи резонні зауваження Шахматова [3, с.125–126] про те, що ніякі печеніги на Київ тоді не нападали. Тим більше, що сам Грушевський, посилаючись на Скілицю, говорить, що на

початку другого походу в Болгарію, печеніги вже виступають в ролі союзників Святослава. Отже, створюється парадоксальна ситуація, що печеніги одночасно були союзниками і ворогами, які своїм нападом на Київ заганяли ніж в спину Святославу. Правда, і сам Шахматов, говорячи про те, що єдиною причиною, яка змусила князя вернутися в Київ, була звістка про наближення смерті княгині Ольги, не дає ніякої відповіді, чому на цю звістку Святослав вертався з більшою частиною війська (очевидно, цей факт і переконав Грушевського про існування так званої печенігівської загрози для Києва). Якщо вірити Татішеву В.Н. [5, с. 51], то залога Святославом була залишена тільки в Переяславці (Мала Преслава) під керівництвом воєводи Вовка, сюди умовно ще можна додати військовий гарнізон русів під керівництвом Сфенкела (Свенельда) [2, с. 94] в столиці Болгарії в Преславі (приблизно у кількості 7 тисяч чоловік). Очевидно, що відхід більшої частини війська і став причиною того, що Іоану Цимісію вдається безперешкодно перейти через Балкани "...оскільки, Русь проти всякого сподівання зіставила балканські проходи незайнятими" [1, с. 473].

Правда, є проблема синхронізації ходу подій, описаних в "Повісті временних літ" і Льва Диякона. Насамперед ця проблема пов'язана з тим, що у візантійських джерелах немає згадки про відхід князя до Києва.

Можна сказати, що саме цей відхід Святослава вплинув на подальший хід війни у цій кампанії. До честі вченого, необхідно сказати, що, висвітлюючи другий етап війни, він критично оцінює відомості візантійських хроністів про так звані перемоги візантійських військ над русами, оскільки, як резонно визначає Грушевський, після тих "перемог" візантійцям довелося висилати в Європу нові війська, в той час, як руси продовжували залишатись повновладними господарями на Балканах. Перемінити не дуже вдалий хід подій на більш успішний візантійцям вдалося тільки завдяки вже згадуваній "необачності" русів і переходу на сторону Цимісію болгар. Це частково підтверджується згадкою в "Повісті" [6, с. 112], яка говорить, що, після повернення Святослава на Дунай, болгарини виступили проти нього коло Переяславця. При описі завершального етапу війни, Грушевський повністю опирається на візантійські джерела (Льва Диякона), абсолютно ігноруючи руські джерела. Хоча деякі відомості, подані Татішевим, могли б істотно доповнити картину подій другого походу Святослава, як і прояснити ситуацію під Доростолом, де зустрілись візантійські і руські війська. У цій ситуації Грушевський абсолютно безкритично подає відомості Льва Диякона про кількість візантійського і руського військ. Він вважає, що перевагу над русичами забезпечила присутність на ріці Дунай візантійського флоту з грецькими вогнететними машинами, що і змусило русів зайняти оборонну позицію в Доростолі. Варто відзначити, що ще до Грушевського, А. Чертков [7, с. 157] і Сюзюмов М [8, с. 133] показали недостовірність даних візантійського хроніста про кількість руського війська. Лев Диякон приписує перемоги візантійській зброї під Доростолом, але які, в дивний спосіб не давали ніяких позитивних наслідків для самих візантійців. Доказом цього у Грушевського є оповідання Скіліци про те, як з розпачу, через свою нездатність перемогти русів, "Цимісію заохочував Святослава закінчити війну поєдинком замість тратити свої війська; Святослав мав дуже гідно відповісти, що він свої обов'язки ліпше знає, ніж його ворог, а коли імператорові не хочеться жити, то може вибрати котрийсь з тисячних способів смерті". Ще одним фактом, що говорить про перемінність успіху у цій війні, на думку М.С. Грушевського, є так зване чудо, коли тільки завдяки святому Теодору на білому коні візантійцям нібито вдалось здобути перемогу над русичами. Ця легенда, говорить Грушевський, "зостається доказом, як тяжко приходила грекам перемога над Руссю і яке удешевлення серед них вона викликала" [1, с. 476]. Так само Грушевський скептично дивиться на дані про кількість втрат Русі в останній битві. Тим більше додає сумніву, що до правдивості даних Лева Диякона той факт, що важко поранений в цій бою Святослав ("вражений і закривавлений") на наступний день міг на рівні з іншими веслувати в човні, пливучи на зустріч з імператором.

З підписанням договору, на думку Грушевського, закінчується війна. Він цілковито ігнорує літописне повідомлення про намір Святослава піти в Русь "і привести більшу дружину" [6, с. 116]. Також Грушевський не звертає уваги на те, що і візантійці не поводяться як переможці.

Хоча, судячи з висновків Грушевського щодо причетності Візантії до вбивства Святослава печенігами, греки розуміють, що це по суті є перемир'я, і війна на цьому не завершена. Тільки в цьому контексті він згадує літописне повідомлення про подальші Святославові плани. Завершує

цей розділ Грушевський розповіддю про смерть Святослава на Дніпровських порогах, повністю беручи її з “Повісті временних літ”. Він абсолютно некритично підходить до цієї розповіді, не задаючись питанням, чому Свенельд по суті покинув князя на поталу печенігам, а також, чому на допомогу князю, як мінімум, за чотири місяці, якщо не більше (нагадую, що договір з Візантією був підписаний в липні 971 року, а Святослав загинув в перших числах березня 972 року), ніхто не приходить на допомогу з Києва. Важке становище Святослава на Білобережжі вчений пояснює малими харчовими запасами, невідомо з чого зробивши висновок, що “в Болгарію Русь пішла з дуже малими припасами”.

Складається враження, що, оцінюючи діяльність Святослава, Грушевський підходив до неї з уже існуючих стереотипів, тобто готових оцінок. Але подальше вивчення і подання матеріалу виявляло недоліки таких оцінок, тому він доповнював усе вже дещо іншими висновками, власне, тим і можна пояснити такі суперечності в оцінці як необхідності, так і наслідків зруйнування того ж Хозарського каганату. Спочатку він говорить, що каганат був заборолом проти “турецьких орд”, але в результаті аналізу ним же поданих джерел робить висновок, що ніяким заборолом хозари не були. Знову ж таки говорячи про негативні наслідки східних походів Святослава для торгівлі зі Сходом; нижче визнає, що причиною занепаду торгівлі є “...упадок торгівлі в Закаспійським Ховаресмі та непорядки в каліфаті...”. Щодо цілей цих походів, то вони в нього коливаються в межах економічної вигоди, тобто від звичайного грабунку до розширення території, або як в Балканській кампанії – від військового найманства у візантійського імператора до включення всього Балканського півострова до складу Київської держави. Найскравішим зразком суперечливої оцінки князя Святослава є перший абзац розділу “Історія України - Руси” під назвою “Часи Святослава”, про що вже згадувалось на початку цієї статті. Причиною таких суперечливих оцінок є насамперед підхід до них суто з економічних позицій (наскільки вигідними були ці війни з точки зору торгівлі), забуваючи, як уже згадувалось, про ідеологічний аспект цієї боротьби. Хоча натяк на певні ідеологічні аспекти тієї ж Балканської кампанії ми зустрічаємо вже в Татищева, вірніше в джерелах, які він наводить в своїй праці “История Российская”. (“О истории Иоакима епископа Новгородского”) [8, с. 111]. А також на цей аспект звертав увагу ще в 1843 році А. Чертков: “Війна Святослава проти болгар стала найважливішою подією X ст. Успіх цієї війни міг істотно змінити на багато століть політичний склад Європейської держави, дати рішучі переваги слов’янському елементу над німецьким, а численне слов’янське плем’я поставити пануючим над рештою Європи” [7, с. 17]. Що мається на увазі під ідеологічним аспектом? По суті йдеться про війну Святослава як правителя ще язичеської Русі з християнською Візантією. Для розуміння важливості цього аспекту, варто хоча б згадати враження про русів патріарха Фотія під час їхнього нападу на Константинополь і порівняти з його ж словами про русів після прийняття християнства їхнім князем Аскольдом. Усе це наводить Грушевський як в “Історії України-Руси”, так і в “Виймках з жерел до Історії України”. Ось ці слова: “ Чи пригадуєте той переляк, ті сльози і лемент, як вдарилось в них місто в останній розпуці? Чи пригадуєте ту темну і страшну ніч, як життя в усіх нас збиралося зайти з заходом сонця, і світ нашого існування мала поглинути глупа темрява смерті? Чи пригадуєте той час незносний, тяжкий, коли прийшли до нас варварські кораблі, дихаючи чимось суворим, диким, погибельним; коли море тихо і спокійно розстелювало свій хребет, їм даючи приємне і легке плавання, а на нас підіймаючи суворі хвилі війни; коли вони йшли попри місто, несучи, виставляючи плавців з мечами, мовби загрожуючи місту від меча, коли вся надія людська лишила людей (в місті), і місто держалося надією на єдину оборону у Бога; коли переляк і темрява опанували розум і вухо прислухалось тільки до одної вісті; варвари перелізли стіни, і вороги опанували місто” [2, с. 32]. А тепер його ж слова в “Посланні”: “...той нарід, про якого так часто казано, той, що переживав всіх щодо суворі вдачі й охоти до убивання, себто звана Русь, що, опанувавши околишніх і з того загордувавши, підняла була руки на державу Роменську. Тепер і вони перемінили еллінську (себто – язичеську) і безбожну віру, в якій перебували раніше, на чисте і непокривджене служіння Христу і радо вступили поміж (наших) підвладних і приятелів замість недавнього грабування й великої відваги супроти нас. Як уже згадувалось, цей же ідеологічний

момент зачіпає автор “Повісті временних лет”, а також Лев Диякон, розповідаючи про обряд поховання в русів [2, с. 103–104].

Ігнорування ідеологічного аспекту, а також надмірна довіра до візантійських джерел якраз призвели до тих суперечливих, необґрунтованих оцінок діяльності князя Святослава. Хоча до честі вченого, необхідно додати, що він розумів і відзначав усю грандіозність як реалізованих, так і нереалізованих Святославових планів, а також і масштаби його діяльності.

1. Грушевський М. *Історія України-Руси: В 10 т.* – К., 1991–2000. 2. Грушевський М. *Твори.* – В 50-ти т. – Львів, 2004. 3. Шахматов А. *Разыскания о древнейших русских летописных сводах.* – СПб., 1908. 4. Сахаров А.Н. *Дипломатия Святослава.* – М., 1991. 5. Татищев В.Н. *История Российская. В 7 т.* – М., 1962. 6. *Повість временних літ: Літопис (За Іпатіївським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово та коментарі В.В. Яременка.* – К.: Радянський письменник, 1990 – 558 с. 7. Чертков А. *Описание войны великого князя Святослава Игоревича против болгар в 967–971 годах.* – М., 1843. 8. Сюзюмов М.Я. *Об источниках Льва Дьякона и Скилицы // Византийское обозрение.* – Юрьев, 1916. – Т.2, вып.1. 9. Грушевський М. *До питання про розселення В'ятичів. Записки львівські.* – Т. 98. 10. Уваров А.С. *Меране и их быт по курганным раскопкам.* – М.: Синодальная типография. 11. Брайчевський М.Ю. *Утвердження християнства на Русі.* – К., 1988. 12. Шекера І.М. *Міжнародні зв'язки Київської Русі. З історії зовнішньої політики Русі в період утворення і зміцнення давньоруської держави в VII – X ст.* – К., 1963. 13. Мавродин В.В. *Образование Древнерусского государства и формирование Древнерусской народности* – Москва, 1971.

УДК 94(477)”12”: 355.4

В.І. Кійко

Львівський орден Червоної Зірки інститут
Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
Національного університету “Львівська політехніка”

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКИХ КНЯЗІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIII – НА ПОЧАТКУ XIV ст.

© Кійко В.І., 2007

Із залученням письмових та археологічних джерел проаналізовано діяльність князів Данила Романовича, Лева Даниловича (близько 1228 – 1301), Володимира Васильовича, Мстислава Даниловича та Юрія Левовича як політиків, полководців і військових організаторів на тлі військово-політичної ситуації у Східній Європі. Розглянуто особливості української зброї та військової техніки другої половини XIII ст.

In article with attraction of written and archaeological sources considered the historical aspects of Analyzed dukes Danylo Romanovych, Lev Danylovych (1228–1301), Volodymyr Vasylovych, Mstyslav Danylovych and Jury Lvovych activity as war-lords and military organizers on the European scale. Expose of questions of Ukrainian weapons and military techniques in XIII centuries.

Друга половина XIII ст. – період надзвичайно високої воєнної активності Галицько-Волинської держави. Цьому сприяло багато факторів: сусідство та залежність від Золотої Орди, формування на західних рубежах централізованих держав – Польщі та Литви, яке супроводжувалося частими військовими конфліктами із сусідами. У цій складній ситуації